

UDK: 332.21(497.5 Dubrovnik)“1750/1815“(093)
929.5(497.5 Dubrovnik)“1750/1815“(093)
Primljeno: 20. 8. 2016.
Prihvaćeno: 10. 11. 2016.
Izvorni znanstveni rad

Nekretnine dubrovačke vlastele u oporukama od 1750. do 1815. godine u Dubrovniku¹

Ivana Lazarević
Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku
Lapadska obala 6
20 000 Dubrovnik
Republika Hrvatska
E-adresa: ivana.lazarevic@du.t-com.hr

U ovome se radu, na temelju 174 testamenta pripadnika dubrovačkoga vlasteoskog kruga od 1750. do 1815. godine, pokušao utvrditi odnos oporučitelja prema vlastitim nekretninama u trenucima kada mu se bližila smrt. Nekretnine su činile najvrjedniji dio imovine i one su zauzimale najveći dio oporučno ostavljenih stvari. U testamentima se neće naći (osim u iznimnim slučajevima) točna lokacija neke nekretnine, ali mogu pomoći pri detektiranju nasljedne linije koja će olakšati praćenje nasljeđivanja. U članku se analizira način spominjanja i ostavljanja nekretnina koje se mogu grupirati u nekoliko skupina. Prva skupina je ulaganje u nekretnine kao crkvene legate, drugu čine nekretnine kao legati fizičkim osobama. U trećoj su skupini nekretnine u fideikomisu, a u četvrtoj su nekretnine koje se spominju u cilju uređivanja ostaviteljeva poslovanja.

Ključne riječi: oporuke, nekretnine, vlastela, Dubrovnik, druga polovica 18. stoljeća, prva polovica 19. stoljeća

O testamentima Dubrovačkoga arhiva

Testament ili oporuka jest pravni instrument kojim se ostavljaju dobra privatnim osobama, organizacijama ili ustanovama. Oporučni način nasljeđivanja počeo se uspostavljati između 7. i 6. stoljeća prije Krista, prvotno u obliku molbe kojom se rješavalo pitanje naslijeđa. Od Rimljana je testament proširen po cijeloj Europi i

¹ Ovaj je rad financirala Hrvatska zaklada za znanost projektom “Gradovi hrvatskog srednjovjekovlja: Urbane elite i urbani prostor”, broj IP-2014-09-7235.

ima široku primjenu od srednjega vijeka do danas.² U prošlosti su mnogi propisi o nasljeđivanju i oporuci bili uređeni statutima komuna i gradova. Tako i Dubrovački statut iz 1272. godine sadrži mnoge odredbe o oporukama, formi i uvjetima vezanima za njihovu vjerodostojnost i pravnu težinu. Oporuka, prema odredbama Dubrovačkoga statuta, mora biti sastavljena u nazočnosti notara i dvojice svjedoka (*testes*) ili izvršitelja (*epitropa*) oporuke. U roku od 30 dana od oporučiteljeve smrti svjedoci su morali posvjedočiti oporučiteljevu posljednju volju pred sucima i bilježnikom. Na temelju tih iskaza bilježnik je sastavljao tekst oporuke.³ Također, oporučitelj je mogao izdiktirati usmeni testament (*testamentum nuncupativum*) na samrtnoj postelji, pred svjedocima koji bi nakon toga to ponovili pred sucem.⁴ Važno je spomenuti da su oporuke jedan od rijetkih dokumenata koji su zapisivani slobodnom voljom pojedinaca iz svih društvenih slojeva.⁵

Arhivski fond Oporuke i legati Notarije (*Testamenta et Legata Notariae*), koji se čuva u Državnome arhivu u Dubrovniku, sastoji se od 148 kodeksa uglavnom pisanih na pergameni.⁶ Fond se sastoji od nekoliko serija: Oporuke (*Testamenta Notariae*), Izvršenje oporuka (*Distributiones testamentorum*), Skrbnici pri izvršenju oporuka (*Tutores Notariae*) i Legati (*Legata*). Ovaj izuzetno bogat fond, koji sadrži više desetaka tisuća oporuka od 1271. do 1815. godine u 92 sveska, od velike je važnosti za istraživače pravne povijesti i povijesti svakodnevnice. U oporukama se nalaze i vrlo vrijedni podaci o demografiji, jezičnoj baštini, zanimanjima, stanovanju, pobožnosti i duhovnome životu, pismenosti i kulturi, toponimiji, antroponimiji i tako dalje. U ovome radu obradit će se pitanje ostavljanja i nasljeđivanja nekretnina u oporukama dubrovačke vlastele od 1750. do 1815. godine.⁷

² Oporuke se kontinuirano javljaju na našoj obali Jadrana od druge polovice 12. stoljeća iako postoje i ranije. Marijan Sivrić, *Oporuke kancelarije stonskog kneza. Od sredine 15. stoljeća do 1808. godine* (Dubrovnik, Državni arhiv u Dubrovniku, 2002), 46-48; Gordana Ravančić, "Oporuke, oporučitelji i primatelji oporučnih legata u Dubrovniku s kraja trinaestog i u prvoj polovici četrnaestog stoljeća", *Povijesni prilozi* 40 (2011): 99; Ravančić, "Oporuka", u: *Leksikon Marina Držića* (Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2009), 559-561.

³ *Statut grada Dubrovnika sastavljen godine 1272.* (Dubrovnik: Državni arhiv u Dubrovniku, 2002), 213-215; Sivrić, *Oporuke kancelarije stonskog kneza*, 50. Mnoge odluke i propise o oporukama donosili su Veliko vijeće i Senat, a bavili su se i pojedinačnim oporukama (Sivrić, *Oporuke kancelarije stonskog kneza*, 49-50).

⁴ Sivrić, *Oporuke kancelarije stonskog kneza*, 62-66.

⁵ Jacques Chiffolleau, "Perché cambia la morte nella regione di Avignone alla fine del Medioevo", *Quaderni Storici* 50 (1982): 451; Samuel K. Cohn, *Death and Property in Siena, 1205-1800. Strategies for the Afterlife* (Baltimore; London: The Johns Hopkins University Studies in Historical and Political Science, 1988), 1; Zoran Ladić, "Oporučni legati *pro anima* i *ad pias causas* u europskoj historiografiji. Usporedba s oporukama dalmatinskih komuna", *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 17 (1999): 17; Ravančić, "Oporuke, oporučitelji i primatelji oporučnih legata u Dubrovniku s kraja trinaestog i u prvoj polovici četrnaestog stoljeća", 100.

⁶ Godine 1418. Veliko vijeće donijelo je odluku da se pojedini dokumenti i knjige, koje su oni smatrali važnijima pišu na pergameni, a ne na krhkome materijalu kakav je papir (*Pregled arhivskih fondova i zbirki* (Zagreb: Hrvatski državni arhiv), 2016, 245).

⁷ Vođenje knjiga oporuka nastavilo se i nakon pada Republike, za vrijeme francuske i austrijske uprave do 1815. godine. Od 1819. do 1852. godine umjesto oporuka počinju se voditi ostavinske rasprave koje

Nekretnine dubrovačke vlastele u oporukama od 1750. do 1815. godine u Dubrovniku

Za razdoblje od 1750. do 1815. godine sačuvane su 1.702 oporuke u 15 kodeksa/svezaka, od toga 174 vlasteoskih. Plemići su ostavili 123 testamenta (71 %), a plemkinje 50 (29 %).⁸

Nekretnine se u testamentima spominju u velikoj mjeri, uglavnom zbog sređivanja poslova i brige za očuvanjem roda i posjeda. To je zamijetio i Samuel K. Cohn, koji je proučavao spominjanje nekretnina u oporukama u talijanskome gradu Sienu u dugome trajanju od 1205. do 1800. godine.⁹

Nekretnine u dubrovačkim vlasteoskim testamentima nisu pobliže označene i teško im se može utvrditi lokacija. U samo dva slučaja – u testamentima Orsule Saraca, udovice Nikole¹⁰ i Marije Sorgo, neudane Vladislavove kćeri,¹¹ registriranima 1814. godine – napisana je puna adresa. Tako Orsula Saraca živi *nella Casa d'abitazione della suddetta Signora Testatrice posta in questa Città di Ragusa N 345 nella Pubblica Piazza (...)*.¹² Za Mariju Sorgo navedeno je da živi u *Calle 11, Rione 3, Fontana Grande Numero 436*.¹³ Obje ove adrese napisao je notar pozvan u oporučiteljičin dom da bi zapisao oporuku. Ovdje treba spomenuti još šest testamenata u kojima su navedene samo ulice u kojima oporučitelji žive ili posjeduju kuću: Marin Franov Tudisi živi u *casa di solita abitazione posta meghiu Zrevgliare*,¹⁴ Ivan Nikolin Sorgo živi u kući *in questa Città in Piazza*,¹⁵ kao i Jelena Clasci,¹⁶ a Sigismund-Dominik Gondola živi u ulici *po meghiu Polaccie*.¹⁷ Magda Bonda, udana Giorgi, sinu Marinu ostavlja kuću u *Strada de' Calzolaj*,¹⁸

se za Dubrovnik čuvaju u fondu Zbornoga prvostupanjskog građanskog i kaznenog suda u Dubrovniku (Hrvatska-Državni arhiv u Dubrovniku, Dubrovnik-fond 156), a od 1854. do 1898. godine u fondu Kotarskoga suda u Dubrovniku (HR-DAD, fond 159).

⁸ Navedeni testamenti nalaze se u Državnome arhivu u Dubrovniku u kodeksima od br. 78 do 92 arhivske serije *Testamenta Notariae* (Hrvatska (dalje: HR), Državni arhiv u Dubrovniku, Dubrovnik (dalje: DAD), fond 12.1, *Testamenta Notariae* (dalje: TN).

⁹ Cohn, *Death and Property in Siena, 1205-1800*.

¹⁰ HR-DAD-12.1-TN, sv. 92, f. 11.

¹¹ HR-DAD-12.1-TN, sv. 92, f.13r-13v.

¹² To je na današnjoj adresi Placa 5 i Između polača 14 u staroj gradskoj dubrovačkoj jezgri. Više o kući i poznatim vlasnicima vidi: Ivana Lazarević, *Vlasteoske kuće u gradu Dubrovniku* (Zagreb: Dubrovnik, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2014), 90-91.

¹³ Današnja adresa je Placa 21. Vidi: Lazarević, *Vlasteoske kuće u gradu Dubrovniku*, 128-129.

¹⁴ To je današnja ulica Od Puča. HR-DAD-12.1-TN, sv. 85, f. 37v-40v.

¹⁵ HR-DAD-12.1-TN, sv. 87, f. 176v-179r. To je kuća na današnjoj adresi Između polača 6, a sjeverna fasada okrenuta je prema Placi ili Stradunu. Više o kući vidi u: Lazarević, *Vlasteoske kuće u gradu Dubrovniku 1817. godine*, 88-89.

¹⁶ HR-DAD-12.1-TN, sv. 86, f. 55r-55v. To je možda palača na adresi Od Sigurate 2 u Dubrovniku (vidi: Lazarević, *Vlasteoske kuće u gradu Dubrovniku 1817. godine*, 81-82).

¹⁷ To je današnja ulica Između polača. HR-DAD-12.1-TN, sv. 88, f. 155r-158r.

¹⁸ Danas je to Ulica od Puča. Više o kući vidi: Lazarević, *Vlasteoske kuće u gradu Dubrovniku 1817. godine*, 108-110.

a Frano Matov Gradi posjeduje kuću *nella Strada di S. Barbara*.¹⁹ Ponegdje se spominje predio u kojemu je smještena nekretnina (na primjer Pustijerna²⁰ ili Pile²¹). Ostale nekretnine u testamentima samo su općenito navedene, primjerice imanje u Konavlima ili na Pelješcu, kuća u gradu i slično. Dakle, u testamentima se neće naći (osim u iznimnim slučajevima) točna lokacija neke nekretnine, ali testamenti mogu pomoći pri detektiranju nasljedne linije koja će olakšati praćenje nasljeđivanja.

Spominjanje nekretnina u proučavanim oporukama možemo podijeliti u nekoliko skupina. Prva je ostavljanje novca s izričitom naredbom da se uloži u nekretnine i od prihoda plate mise određenim crkvama u Dubrovniku. U drugu skupinu ubrajaju se nekretnine ostavljene po oporučiteljevoj volji bez uvjeta ili uz određene manje uvjete ali bez trajnoga obvezivanja i u trećoj su nekretnine koje su ostavljane nasljednicima "s koljena na koljeno" *in perpetuum* uz apsolutnu zabranu prodaje, zaloga ili bilo kakvoga otuđenja (fideikomis). U četvrtoj su skupini nekretnine koje se spominju u cilju opisivanja ili pravdanja svojih poslova.

Ulaganje u nekretnine kao crkveni legati

U prvoj su skupini novčani polozi s nalogom da se prihodi moraju iskoristiti za plaćanje misa zadušnica, najčešće za dušu pokojnika, njegove žene te njegovih roditelja i druge rodbine.²² Često bi oporučitelj zahtijevao da se održe *messe piane, messe quotidiane, messe aniversarie*. Za te pologe oporučitelji imenuju upravitelje kojima nalažu da ih ulože u sigurne nekretnine *in questo Dominio, in questo Stato, fuori dell'Astarea* i tako dalje. Tako, na primjer, Frano Jeronim-Matov Bona u oporuci nalaže da se 200 dukata uloži u *Beni Stabili in questo stato*.²³ Pera Tudisi zahtijeva od epitropa da 400 dukata ulože *sopra i beni stabili, ò qui nello Stato di Ragusa ò altrove, come a loro meglio, e piu vantaggioso e sicuro parerà (...)*.²⁴ Kao upravitelji najčešće se pojavljuju rizničari Sv. Marije Velike kojima oporučitelji

¹⁹ To je Ulica Nikole Božidarevića. HR-DAD-12.1-TN, sv. 90, f. 41v-42v.

²⁰ Na primjer u testamentu Veće Gradi (HR-DAD-12.1-TN, sv. 87, f. 189v-192r), Frana Gradi (HR-DAD-12.1-TN, sv. 90, f. 41v-42v) ili Sigismunda Sorga (HR-DAD-12.1-TN, sv. 85, f. 116r-118v).

²¹ U testamentu Sigismunda Tudisija (HR-DAD-12.1-TN, sv. 80, f. 15r-16v) ili Marije Pozze (HR-DAD-12.1-TN, sv. 84, f. 186r-186v).

²² Samuel K. Cohn navodi da je u Sieni od 1676. do 1725. godine prosječan broj misa koje se zahtijevaju u oporukama narastao četiri puta od početka stoljeća. Usporedo su opadali zahtjevi za misama *in perpetuum*. U drugoj polovici stoljeća u Sieni zahtjev za tisuću misa nije bio rijetkost, a oporučitelji su obično propisivali datume za mise prema crkvenome kalendaru (Cohn, *Death and Property in Siena, 1205-1800*, 219). U kasnome 18. stoljeću Cohn je zamijetio promjenu. Oporučitelji više nisu zahtijevali precizan broj, mjesto i datume misa zadušnica nego su to prepuštali volji epitropa i nasljednika (Cohn, *Death and Property in Siena, 1205-1800*, 238).

²³ HR-DAD-12.1-TN, sv. 78, f. 81r-85v.

²⁴ HR-DAD-12.1-TN, sv. 80, f. 158r-159r.

nalažu ulaganje i brigu oko tih godišnjih prihoda.²⁵ To su bili izabrani plemići čiji se djelokrug službe kroz stoljeća mijenjao. U počecima su se brinuli za riznicu dubrovačke katedrale, a kasnije su se brinuli o depozitima pojedinaca, pohrani blagajne harača, čuvanja dohotka od soli i nizu drugih financijskih poslova. Nella Lonza kaže: *Državni su se rizničari od čuvara relikvija i dokumenata postupno pretvorili u prave "igrače" na tržištu kapitala, blagajnike i "ministre financija" koji rade bilancu, ulažu višak na dobit, dodjeljuju javne kredite i osiguravaju državnu likvidnost.*²⁶ Neki oporučitelji taj su zadatak povjerali svojim epitropima,²⁷ franjevcima,²⁸ dominikancima,²⁹ nasljednicima,³⁰ Bratovštini Sv. Petra *in Cathedra*,³¹ bratovštini antunina,³² a neki, kao Mato Marinov Bucchia, ostavlja i dominikancima i bratovštini svećenika i franjevcima.³³ Novac koji se ostavljao u ovu svrhu uglavnom je bio izražen u dukatima i, u jednome slučaju, mletačkim cekinima.³⁴ Visina pologa bila je različita i kretale se od 50 do više od tisuću dukata.

²⁵ Vidi testamente Luke Nikolina Sorga (HR-DAD-12.1-TN, sv. 80, f. 105v-109v), Antuna Lukina Sorga (HR-DAD-12.1-TN, sv. 80, f. 188v-189v), Frana Dominikovoga Ghetaldija (HR-DAD-12.1-TN, sv. 81, f. 7v-11v), Nikole Vladislavova Bone (HR-DAD-12.1-TN, sv. 81, f. 75r-84v), Nikole Ivanova Gozze (HR-DAD-12.1-TN, sv. 82, f. 68r-71r), Klement-Dominika Marinova Bone (HR-DAD-12.1-TN, sv. 82, f. 118r-119r), Savina Lukina Pozze (HR-DAD-12.1-TN, sv. 82, f. 137r-143r), Marije Menze, udove Marina Bucchia (HR-DAD-12.1-TN, sv. 84, f. 169v-171r), Mata Marinova Bone (HR-DAD-12.1-TN, v. 85, f. 140r-144v), Ivana Nikolina Sorga (HR-DAD-12.1-TN, sv. 87, f. 176r-179r).

²⁶ Nella Lonza, "Za spas duša, na dobrobit države: Dubrovački rizničari i vremenita dobra za vječnu nabožnu svrhu (13 – 15. stoljeće)", u: *Liber affectuum thesaurarie (1428–1547): Knjiga vječnih najmova oporučnim legatima namijenjenih nabožnim djelima* (Zagreb; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2012), 9-15. Više o rizničarima vidi u navedenome članku Nelle Lonza i u: Kosta Vojnović, "Državni rizničari republike Dubrovačke", *Rad JAZU* 127 (1896), 1-101. i Kosta Vojnović, "Dodatak raspravi: Državni rizničari republike Dubrovačke", *Starine JAZU* 28 (1896), 186-260.

²⁷ Na primjer testamenti Vlaha Bernardova Caboge (HR-DAD-12.1-TN, sv. 78, f. 121r-125r) i Pere Bucchia, udovice Ivana Tudisija (HR-DAD-12.1-TN, sv. 80, f. 158r-159r).

²⁸ Vidi testamente Luke Antunova Cerva (HR-DAD-12.1-TN, sv. 78, f. 168v-170v), Sigismunda-Mata Sigismundovog Gondole (HR-DAD-12.1-TN, sv. 79, f. 153r-155v), Sekonda Marinovog Bucchia (HR-DAD-12.1-TN, sv. 80, f. 36v-38r), Ivana-Jeronima Radova Gozze (HR-DAD-12.1-TN, sv. 82, f. 68r-71r), Margarite Zamagna, udovice Luke Sorga (HR-DAD-12.1-TN, sv. 82, f. 158r-159r) i Antuna Lukina Gozze (HR-DAD-12.1-TN, sv. 88, f. 108v-110v).

²⁹ Vidi testament Luke Jeronimova Bonda (HR-DAD-12.1-TN, sv. 79, f. 136r-140r).

³⁰ Vidi testamente Miha-Pavla Serafinovoga Zamagne (HR-DAD-12.1-TN, sv. 79, f. 92r-92v), Miha Ivan-Petrova Menze (HR-DAD-12.1-TN, sv. 79, f. 92r-92v), Jakova Damjanova Bobalija (HR-DAD-12.1-TN, sv. 80, f. 195v-197v) i Vlaha Klementova Menze (HR-DAD-12.1-TN, sv. 80, f. 219r-220r).

³¹ Vidi testamente Frana Jeronim-Matova Bone (HR-DAD-12.1-TN, sv. 78, f. 81-85) i Frana Dominikova Ghetaldija (HR-DAD-12.1-TN, sv. 81, f. 7v-11v).

³² Vidi testamente Mare Bonda (HR-DAD-12.1-TN, sv. 80, f. 103v-105r) i Jelene Clasci (HR-DAD-12.1-TN, sv. 86, f. 55r-55v).

³³ HR-DAD-12.1-TN, sv. 80, f. 29v-32v.

³⁴ Marija Ragnina, udovica Rada-Josipa Gozze, ostavila je stotinu mletačkih cekina za koje želi da se ulože i od prihoda plate četiri mise za obljetnice za njezina oca, majku, muža i za nju kod franjevaca u Dubrovniku. Također želi da se od ostatka od prihoda plate mise koje se trebaju održati *prid Gospom od Porat, ovdje u Zaruqi od Gospe Velike* (...). (HR-DAD-12.1-TN, sv. 80, f. 206r-207v).

Nekretnine kao legati namijenjeni fizičkim osobama

U drugoj su skupini testamenti u kojima su nekretnine ostavljane nasljedniku na slobodno upravljanje ili uz neka ograničenja. Nasljednici su najčešće supružnici, djeca, braća i sestre, a zatim unuci, nećaci i sluge. Značajka je ove skupine da se nekretnine često uopće ne spominju nego su najčešće uklopljene u opću formulaciju *svih dobara (tutti i beni)*. Često se na tu formulaciju naslanjaju neka manja ograničenja kao briga o neudanim ili zaređenim kćerima ili nećakinjama, zahtjev da sinovi žive u slozi, povrat dugova, vraćanje kredita i slično.³⁵ Ove obveze najčešće se trebaju plaćati od prihoda nekretnina. Primjerice, Vladislav Pavlov Gozze ostavlja sve sinu Orsatu uz uvjet da sestri Veći daje sve što joj je potrebno.³⁶ Mato Marinov Gradi sve je ostavio ženi Veći, a u posebnome pismu naložio joj je kojim redosljedom treba vraćati dugove od prihoda posjeda.³⁷ Frano Marinov Bona spominje posjede u Rijeci Dubrovačkoj i Župi koji su opterećeni kreditom u visini od 1.300 dukata dobivenoga od samostana Sv. Klare uz uvjet da Franovi nasljednici od prihoda moraju plaćati pet posto kamata i ostatak dati njegovim sestrama redovnicama dok su žive, a nakon njihove smrti želi da Marija Velika, kći Luke Marinova Sorga otkupi od redovnica te posjede.³⁸

Ograničenja se često isprepliću i pojavljuju u istome testamentu. Na primjer, Luka Antunov Cerva ostavlja zetu Luki Nikolinome Gozze kuću s dva dućana u kojoj je tada živio Vicko Chirico pod uvjetom da otplaćuje hipotekarni kredit od 800 dukata. Drugi je uvjet bio da svojim kćerima koje se zarede daje od prihoda kuće svake godine jedan cekin.³⁹ Miho Lukin Bona ostavlja sinu Luki-Dominiku uz ostalo i *tutti li miei stabili, e mobili che ora possiedo (...)* pod uvjetom da živi zajedno u slozi s bratom Nikolom. U slučaju da to ne uspije, onda im zapovijeda da se ne smiju međusobno tužiti na sudu nego trebaju izabrati dvojicu rođaka ili prijatelja koji će biti arbitri.⁴⁰ Nešto slično zahtijeva i Savin Franov Ragnina od svojih pet sinova. On traži da ostanu zajedno i da se međusobno vole, ali nije mu nužno da sva petorica budu ujedinjeni nego samo trojica. Nadalje, svoju ostavštinu dijeli na način da svaki sin dobije poprilično jednak dio. Također moli sinove da u slučaju spora ne idu na sud nego da im Marin Orsatov Sorgo i Savin Serafinov

³⁵ Samuel K. Cohn zaključio je da oporučitelji od 14. stoljeća u Sieni više nisu bili zadovoljni ostavljanjem posjeda nasljednicima bez uvjeta koji se tada počinju povećavati. Ono što oporučitelje tada počinje najviše brinuti jest očuvanje posjeda i očuvanje roda (Cohn, *Death and Property in Siena, 1205-1800*, 129).

³⁶ HR-DAD-12.1-TN, sv. 79, f. 94.

³⁷ HR-DAD-12.1-TN, sv. 84, f. 35v-37v.

³⁸ HR-DAD-12.1-TN, sv. 80, f. 92-93.

³⁹ HR-DAD-12.1-TN, sv. 78, f. 168v-170v. To je možda kuća u Palmotićevoj 4a u kojoj je Luka Nikolin Gozze popisan u popisu stanovništva iz 1817. godine (Lazarević, *Vlasteoske kuće u gradu Dubrovniku 1817. godine*, 61).

⁴⁰ HR-DAD-12.1-TN, sv. 79, f. 56r-59r.

Zamagna budu suci.⁴¹ Magda Bonda, udova Orsata Giorgija, kuću u *Strada de Calzolaj* ostavila je sinovima Orsatu i Marinu, ali želi da se Orsat odrekne svojega dijela u Marinovu korist i to mora potvrditi u roku od tri dana od objavljivanja testamenta.⁴²

Rijetki su oni testamenti u kojima oporučitelj ostavlja nekretnine bez uvjeta. Takvi su, primjerice, testamenti Antuna Lukina Sorga, koji ženi Jeleni ostavlja prihode od nekretnina da ih troši kako želi⁴³ ili Antuna Orsatova Cerve koji na isti način ostavlja nekretnine sestri Mariji.⁴⁴ Glavni nasljednik Luke-Dominika Matova Zamagne jest žena Marijana, koja je gospodarica svih dobara dok je živa. Čak ju i moli da, ako se nađe u prilici, kupi neku nekretninu koju treba pripojiti njegovoj ostavštini.⁴⁵ Luka-Dominik Pavlov Gozze sve je ostavio ženi Mariji da bude *Padrona in vita, et in morte ti tutti li miei Beni presenti, e futuri, Stabili, Mobili, Argenti, Ori Gioje, denari contanti ovunque esistenti, Crediti, Cambij, tutti li Jus, robe, massarizie per nesuna cosa eccettuata e di tutto quello io sono valioso a disporre in vita, et in morte, senza che veruno mai li possa cercare alcun conto della mia eredità*.⁴⁶ Frano-Jeronim Marinov Bona u testamentu navodi ženu Ignaciju kao nasljednicu *di tutti li miei Beni Stabili, e Mobilo Ori, Argenti, Gioje, contanti crediti, jus, azioni, nessuna cosa eccettuata (...)*.⁴⁷ Žena Ana jest nasljednica i Ivana Ivan-Nikolina Bone i može raspolagati svim nekretninama i oporučno ih ostaviti kome želi.⁴⁸ Ivan Nikolin Sorgo ostavlja ženi nekretnine na uporabu i zahtijeva da od nje nitko ne traži nikakva objašnjenja.⁴⁹ Zanimljivo je spomenuti testament Sekunda Baldova Bucchia, vlastelina koji je prvi prekršio endogamijski zakon oženivši se Marijom Mihanović. Upravo je njoj ostavio svoju kuću u Pustijerni.⁵⁰

Većina oporučitelja ipak uvodi neka ograničenja. Prema istraživanju Samuela K. Cohna u Sieni od 17. stoljeća postalo je uobičajeno da muž ostavlja ženi njezin miraz i uporabu nekretnine (*usufructus toto tempore virta*), koje nakon njezine smrti nasljeđuju djeca, najčešće sinovi.⁵¹ Slično je i u Dubrovniku u drugoj polovici

⁴¹ HR-DAD-12.1-TN, sv. 79, f. 115r-115v.

⁴² HR-DAD-12.1-TN, sv. 89, f. 162v-162 bis v. Sinovi su očito poštovali majčinu odluku jer je u popisu stanovništva iz 1817. godine, u palači na adresi Od puča 8 u Dubrovniku, popisan Marin Giorgi-Bonda, sin Orsatov. Više o toj kući i poznatim vlasnicima vidi: Lazarević, *Vlasteoske kuće u gradu Dubrovniku 1817. godine*, 108-110.

⁴³ HR-DAD-12.1-TN, sv. 80, f. 188v-189v

⁴⁴ HR-DAD-12.1-TN, sv. 85, f. 121r-122v.

⁴⁵ HR-DAD-12.1-TN, sv. 88, f. 106v-108r.

⁴⁶ HR-DAD-12.1-TN, sv. 83, f. 93r-94r.

⁴⁷ HR-DAD-12.1-TN, sv. 89, f. 85v bis-85r bis.

⁴⁸ HR-DAD-12.1-TN, sv. 87, f. 134r-134v.

⁴⁹ HR-DAD-12.1-TN, sv. 87, f. 176v-179r

⁵⁰ HR-DAD-12.1-TN, sv. 90, f. 162v-163v.

⁵¹ Cohn, *Death and Property in Siena, 1205-1800*, 203. Navodi i podatak da je u drugoj polovici 17. stoljeća u Sieni bilo devet uzajamnih oporuka. To su one oporuke u kojima su supružnici uzajamno zahtijevali plaćanje zadužnica, bili su uzajamni egzekutori oporuka i tražili su uzajamnu vjernost nakon

18. i početkom 19. stoljeća. Tako Luka Nikolin Sorgo ostavlja sva svoja dobra ženi Margariti bez ograničenja s posebnom naredbom da nitko ne smije od nje zatražiti nikakav račun ili objašnjenje, međutim, ipak nalaže osnutak fideikomisa nakon njezine smrti u koji trebaju biti uključene i Margaritine nekretnine.⁵² Frani-Mariji Damjanovom Bobaliju i Vladislavu-Matu Pavlovom Gozze nasljednice su žene, ali obojica su im usmeno naredili kako trebaju postupiti nakon njihove smrti.⁵³ Marija Giorgi, udovica Luke Pavlova Gozze, ostavlja kuću s dućanom nećaku Nikoli uz uvjet da ne može otpustiti korisnicu toga dućana Mariju Lukšić dok je živa.⁵⁴ Mato Mihov Giorgi kuću je ostavio Mihi Lukinome Giorgi-Boni, a dva dućana i skladište ispod terase na plodouživanje sluškinji Stani, neudanoj kćeri Ivana Kojana iz Konavala.⁵⁵ Vladislav Pavlov Gozze ostavlja novac sinu Orsatu, ali tek kada navršši pedeset godina, osim ako se ne oženi. U tome slučaju odmah može raspolagati novcima.⁵⁶

Supruge su često imenovane upraviteljicama (tal. *amministratrice*) imanja. Marin Franov Tudisi sva dobra ostavlja sinovima, ako ih bude imao, a ako ne, onda kćerima, ali žene trebaju uvijek upravljati tim dobrima.⁵⁷ Nikola Matov Ghetaldi svoju je ženu Mariju imenovao administratoricom koja treba dodijeliti dobra kćerima, a nakon njihove smrti vlasnici postaju sinovi.⁵⁸

Nekretnine u fideikomisu

U trećoj su skupini nekretnine koje su sastavni dio već nekoga postojećeg fideikomisa ili oporučitelj u testamentu osniva fideikomis (*fideicommissum familiae relictum*, povjerdba, povjerba, povjerbina). To je ustanova preuzeta iz rimskoga prava kojom se reguliralo nasljeđivanje određenih dobara za održavanje gospodarskoga standarda i ugleda obitelji. Ta se dobra nisu smjela umanjivati ili

---

smrti drugoga. Žena nije bila samo korisnica muževa imanja nego su prava nad posjedom muža i žene bila ista (Cohn, *Death and Property in Siena, 1205-1800*, 204). Ovakvih slučajeva u Dubrovniku u proučavanome razdoblju nismo našli.

⁵² HR-DAD-12.1-TN, sv. 80, f. 105v-109v.

⁵³ HR-DAD-12.1-TN, sv. 81, f. 176v-177r. Vladislav-Mato Pavlov Gozze osigurao se ako žena umre bez testamenta te je naveo da sva dobra moraju naslijediti sinovi Frano i Pavao koji moraju osnovati *società fraterna* (HR-DAD-12.1-TN, sv. 83, f. 74v-76r).

⁵⁴ HR-DAD-12.1-TN, sv. 90, f. 70r-70v. Možda je to upravo kuća u kojoj je Nikola Lukin Giorgi stanovao 1817. godine (Lazarević, *Vlasteoske kuće u gradu Dubrovniku 1817. godine*: 78-80).

⁵⁵ HR-DAD-12.1-TN, sv. 92, f. 60v-61v. Godine 1820. Stane Kojan odrekla se prava plodouživanja u korist Miha Lukinoga Giorgi-Bone (HR, DAD, f. 115, *Javni bilježnici Dubrovnika, Stona, Cavtata i Orebića, Notarska kancelarija Antuna Liepopilija* (dalje: NKAL), kut. 6, br. 68 za 1820. godinu). Više o toj palači vidi: Lazarević, *Vlasteoske kuće u gradu Dubrovniku 1817. godine*, 105-107.

⁵⁶ HR-DAD-12.1-TN, sv. 79, f. 84v-90v.

⁵⁷ Glavna nasljednica mu je žena Mada, koja smije trošiti njegova dobra *anche nel proprio divertimento*, a dopušta joj da nešto zadrži ako se ponovno uda i ako ne bude imala djece s drugim mužem (HR-DAD-12.1-TN, sv. 85, f. 37v-40v).

⁵⁸ HR-DAD-12.1-TN, sv. 84, f. 115v-116v.

prodavati nego su se u cijelosti morala predati sljedećemu nasljedniku na uporabu. Povjerba je bila ukinuta 1812. godine uvođenjem francuskoga Građanskog zakonika, a godine 1817. dekretom su za Dubrovački okrug fideikomisi povraćeni. Povjerba je u Hrvatskoj definitivno ukinuta 1921. godine.⁵⁹ Fideikomis je uzrokovao određeni *status quo* u imovinskim poslovima, a zbog nesigurnosti, ekonomije, politike i niza drugih razloga možemo reći da je pridonio propadanju obitelji. Možda je to najbolje sažeo Stjepan Ćosić: *Bez potpore u drugim posjedima i novčanom kapitalu, povjerbe su se ubrzo pretvorile u smetnju trgovini i poljodjelstvu. Opće nepovjerenje u slobodu vlasništva, izazvano sukobima i nesigurnošću oko vraćanja povjerbi, onemogućavalo je svaki promet kapitala u okrugu, a brojne kuće i zemlje ostajale su zapuštene. Naime, očekivani plodovi fideikomisa nisu bili toliki da bi se isplatilo ulaganje u obnovu i postizanje poboljšica. Postupno su i posjednici pozvani fideikomisom, izgubivši nadu da će imati redovite izvore prihoda, počeli osjećati štetnost postojanja ove ustanove. Kuće i zemljišta, koji bi se u slobodnom vlasništvu mogli obnoviti i dobiti vrijednost, ostajali su zapušteni i poljodjelski pasivni.*⁶⁰

U promatranome razdoblju u 26 testamenata pojavljuju se fideikomisi. Tu se spominju i već postojeći fideikomisi čiji su oporučitelji ili njihova djeca korisnici, ali većina ih se ipak odnosi na osnivanje novih fideikomisa. U testamentima se oni obično osnivaju imenujući muškoga nasljednika; najčešće je to prvorodeni sin (primogenitura) i njegovi muški potomci, a kada muških nasljednika nestane, posjed je mogao prijeći na kćeri i njihove prvorodne sinove.⁶¹ Uobičajenu formulaciju nalazimo u testamentu Mata Marinova Zamagne, koji navodi da se njegove nekretnine *nikad ne smiju prodati, ustupiti, darovati i ni na koji način otuđiti, već perpetus temporibus moraju ostati u posjedu mojih pet sinova i njihovih nasljednika, a ako jedan umre, drugi ga nasljeđuje i tako in perpetuum.*⁶² Drugu vrlo sličnu formulaciju nalazimo u testamentu Marka Ivanova Gozze, koji je također osnovao fideikomis *erede in erede in perpetuum prima Linea Mascolina et in mancanza di questa onde per linea feminina.*⁶³ Slične formulacije pojavljuju se u

⁵⁹ Više o fideikomisu vidi: Lazarević, *Vlasteoske kuće u gradu Dubrovniku 1817. godine*, 246-247, a tu je spomenuta i sva važnija literatura.

⁶⁰ Stjepan Ćosić, *Dubrovnik nakon pada Republike (1808.-1848)* (Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 1999), 273; Lazarević, *Vlasteoske kuće u gradu Dubrovniku 1817. godine*, 246-247.

⁶¹ Samuel S. Cohn navodi da je od 1560-ih ostavljanje nekretnina prvorodnim sinovima kroz generacije i zauvijek postao uobičajen među sienskim plemićima. Od toga vremena fokus se pomaknuo od brige za "život poslije smrti" na opstanak obiteljskoga imena i posjeda (Cohn, *Death and Property in Siena, 1205-1800*, 155).

⁶² HR-DAD-12.1-TN, sv. 80, f. 111v-113r.

⁶³ Njegov glavni nasljednik jest sin Ivan i njegovi nasljednici, ali ako sin umre bez nasljednika, nasljedstvo prelazi u korist nećaka po kćeri. Uvjet je da oni moraju preuzeti prezime i grb Sorgo. HR-DAD-12.1-TN, sv. 83, f. 1r-4r.

nizu oporuka.⁶⁴ Paula Bosdari, udovica Marina Petrova Sorga, ostavlja posjed na Lopudu sinu Petru uz uvjet da ga ne smije otuđiti ni na kakav način, ali njemu ostavlja na volju kome će ga on ostaviti.⁶⁵ Još jedan primjer koji vrijedi izdvojiti jest testament Pavla Radina Gozze, koji ostavlja sinu Baldu posjed u Trstenome naslijeđen od brata Serafina. On ostavlja posjed prvorodenim muškim sinovima, a nakon njihove smrti posjed nasljeđuju drugorođeni pa trećerođeni sinovi i tako dalje. Tek kada oni nestanu, posjed može prijeći na kćeri i njihove sinove.⁶⁶ Mato Franov Gradi, pak, osniva povjerbu, ali ne isključuje iz naslijeđa svoje druge sinove i njihove nasljednike. On želi da sve njegove nekretnine naslijedi prvorodeni sin Frano i njegovi prvorodeni nasljednici te da zauvijek moraju ostati u posjedu obitelji Gradi. Prihode tih nekretnina moraju dijeliti sva nasljednikova braća na jednake dijelove.⁶⁷

Oporučitelji su često pokušavali misliti na svaku moguću situaciju oko nasljeđivanja: smrt, nedostatak nasljednika, moguće zaređenje, izumiranje loze i slično. Tako Luka Nikolin Sorgo ostavlja sve bratovu sinu Luki po načelu primogeniture, a kada njegova loze nestane, onda nasljedstvo prelazi na drugoga brata Ivana-Nikolu i njegove sinove. Nakon muških nasljednika dolaze na red ženski i to prvo od Lukine loze, a onda od Ivana-Nikole i na njihove muške nasljednike. Nakon njih dolaze na red muški potomci kćeri Vladislava Nikolina Menze i njihovi muški nasljednici *in perpetuum*.⁶⁸ Vlaho Božov Saraca jest kuću s vrtom, posjedom i kapelicom u Zatonu, posjed na Gromači i na Kliševu naslijedio od brata Marina (*Primogenitura di Casata Saraca*). Budući da su ti posjedi pod primogeniturom, ostavlja ih nećaku Božu Pavlovu Saraci i njegovim muškim nasljednicima. Ako on ne bude imao djece, pravo nasljeđivanja prelazi na nećaka Boža Nikolina Saracu i njegove nasljednike, a nakon njih na Mata Nikolina Saracu, drugoga nećaka i Božovog brata. Tako nabraja dalje Boža-Luja Saracu, svoga brata i njegove nasljednike, pa nasljednike Mata Nikolina Ghetaldija, opet nećaka, pa Ivana Nikolina Ghetaldija i ako na kraju ne bude nitko imao nasljednika, dobra trebaju prijeći rizničarima Sv. Marije.⁶⁹

Institut primogeniture nije osnivan samo u ime muških sinova. Luka Jeronimov Bonda osniva fideikomis u ime prvorodene nećakinje Magde i nakon nje njezinome prvorodenom sinu i njegovim prvorodenim sinovima uz uvjet da uzmu

⁶⁴ Na primjer, Frano-Jeronim Matov Bona osniva fideikomis za brata i njegove nasljednike, prvo muške pa ženske. Kada nestane nasljednika, nekretnine trebaju prijeći u vlasništvo svećeničke bratovštine (HR-DAD-12.1-TN, sv. 78, f. 81r-85v). Marin Petrov Sorgo osnovao je fideikomis za svoje sinove, a kasnije i kćeri koje još nije imao. Osigurao se i za slučaj da ne bude imao potomaka i kao nasljednika imenovao brata Klementa (HR-DAD-12.1-TN, sv. 88, f. 43v-44v).

⁶⁵ HR-DAD-12.1-TN, sv. 88, f. 60-62.

⁶⁶ HR-DAD-12.1-TN, sv. 79, f. 68v-70r.

⁶⁷ HR-DAD-12.1-TN, sv. 81, f. 214r-221r.

⁶⁸ HR-DAD-12.1-TN, sv. 80, f. 105v-109v.

⁶⁹ HR-DAD-12.1-TN, sv. 92, f. 16r-18v.

prezime i grb obitelji Bonda. Ako Magda ne bude imala sinove, onda po istome načelu trebaju slijediti tri nećakinje: Paula, Marija i Linja kao i njihovi muški nasljednici. Ako nijedna od njih ne bude imala sinove, onda imanje nasljeđuju kćeri, također po načelu primogeniture.⁷⁰ Jakov Damjanov Bobali ostavlja kuću i vrt u Gružu bratu Frani-Mariji. Ako on ne bude imao djece, nekretnina zauvijek *al majorasco* (prema pravu prvorođenja) treba biti u posjedu *della Casa Saraca*, a ako nestane muških nasljednika, prelazi na ženske pod jedinim uvjetom da se nikad ne smiju prodati, ustupiti ni otuđiti.⁷¹ Serafin-Marija Marinov Sorgo piše u testamentu da je njegov brat Luka htio osnovati institut progeniture za njihove sinove, a kako on nije imao sinove, osniva fideikomis u ime nećaka Marina, njegovih sinova i potomaka.⁷² Antun Lukin Gozze osniva fideikomis i imenuje kao glavnu nasljednicu nećakinju Jelenu Pauli, udanu Zamagna, pod uvjetom da dobra ne smije otuđiti nego se moraju nasljeđivati po muškoj liniji *in perpetuum*. Ako te linije nestane, posljednji posjednik može raspolagati dobrima kako želi.⁷³ Zanimljivu je ideju iznio Miho Junijev Resti, koji je u svome testamentu osnovao fideikomis po sekundogenituri, to jest nekretnine ostavlja drugorođenome sinu nećaka Junija i njegovim nasljednicima jer su Junije i njegov prvorođeni sin već u posjedu fideikomisa po primogenituri.⁷⁴

U testamentima se često spominju povjerbe koje koriste ili očekuju sami oporučitelji i njihovi nasljednici. Tako Miho Antunov Giorgi-Bona spominje fideikomis koji očekuje njegov prvorođeni sin Orsat. Taj fideikomis osnovala je Orsula, udovica Martolice Cerve. Navodi da su dobra opterećena mnogim dugovima koja je trebalo vraćati prihodima od nekretnina. On je, pak, u posjedu i fideikomisa pokojnoga Miha Scipionova Bone te ima pravo izabrati nasljednika toga fideikomisa te je on izabrao drugoga sina Luku.⁷⁵ Drugi sličan primjer jest onaj Vladislava-Mata Pavlova Gozze, koji spominje fideikomis koji će možda naslijediti njegov sin Pavao ako brat Luka-Dominik umre bez nasljednika. U tome slučaju Vladislav-Mato ostavlja njegova dobra drugorođenome sinu Franu.⁷⁶ Mato Marinov Bona navodi da je korisnik fideikomisa koji je osnovao Jeronim Bona i sve ostavlja bratu Ivana-Vlaha i njegovim muškim nasljednicima. Taj fideikomis sastoji se od više imanja na Pelješcu te traži od brata Frana-Jeronima da i on svoje dijelove

⁷⁰ HR-DAD-12.1-TN, sv. 79, f. 136r-140v.

⁷¹ HR-DAD-12.1-TN, sv. 80, f. 195v-197v.

⁷² Pod fideikomis je stavio posjede u Rijeci Dubrovačkoj, na Pelješcu i Dubrovačkome primorju te kuću u gradu Dubrovniku (HR-DAD-12.1-TN, sv. 85, f. 12v-15v). Marin nije imao potomaka, a u popisu iz 1817. godine kao vlasnik je upisan Luka-Didak Sorgo (1776-1865). On je te iste godine kuću prodao Jakovu Danijelovome Tolentinu za 5.000 dukata (više vidi: Lazarević, *Vlasteoske kuće u gradu Dubrovniku 1817. godine*, 161-162).

⁷³ HR-DAD-12.1-TN, sv. 88, f. 108v-110v.

⁷⁴ HR-DAD-12.1-TN, sv. 81, f. 59r-63r.

⁷⁵ HR-DAD-12.1-TN, sv. 81, f. 231v-239.

⁷⁶ HR-DAD-12.1-TN, sv. 83, f. 74v-76

prepiše Ivanu-Vlahu u zamjenu za 4.000 dukata.⁷⁷ Orsat Vladislavov Gozze navodi da je on korisnik fideikomisa koji je osnovao Vladislav Lukin Gozze i ostavlja svome bratu Antunu dobra koja su pod fideikomisom. Očito da je u tijeku bila parnica protiv fideikomisa Vladislava Lukina Gozze te naređuje, ako sud odluči u njegovu korist, da posjed u Gružu ostavlja Orsatu Luji Ragnini.⁷⁸ Magda Bonda, udovica Orsata Mihova Bonde, koja je umrla u Anconi, u svome testamentu spominje fideikomis obitelji Bonda koji će naslijediti njezin prvorođeni sin Orsat.⁷⁹ Fideikomis spominje i Sekundo Baldov Bucchia, koji je ostavio kuću ženi Mariji Mihaljević, ali ako ona zbog fideikomisa ne bude mogla raspolagati kućom, zahtijeva da joj nasljednici plaćaju 225 dukata godišnje dok je živa.⁸⁰

Poseban je slučaj testament Savina Lukina Pozze, koji je oporučno naredio da se od dobara osnuje privatna banka *Monte Savino Pozza* pod koju trebaju dopasti sve nekretnine i novac koji se treba ulagati u nekretnine. Prva upraviteljica zaklade treba biti njegova žena Marija Gradi. Poslije njezine smrti odredio je da nasljednica i upraviteljica bude Ana (Anica), kći njegova brata Lucijana i žena Savina Mihova Giorgi-Bone pa njezini sinovi, a onda kćeri.⁸¹

U nekoliko oporuka oporučitelji zahtijevaju od svojih supruga (u jednome slučaju spominje se i teta) da osnuju fideikomis i daju im točne upute kako da postupe, ali formalno traže da žene same osnuju fideikomis u svojim testamentima. Božo-Lujo Božov Saraca nalaže ženi da ona u svome testamentu osnuje fideikomis i da izabere jednoga od njihova dva sina za nasljednika. U slučaju da umre prije tete Marije Sorgo, želi da ona osnuje taj fideikomis.⁸² Ivan-Vlaho Marinov Bona želi da njegova žena Lukrecija nakon njegove smrti sve nekretnine podijeli između dva sina (Marina i Vlahu), a ako umru prije, onda njihovim nasljednicima. Uvjet je naravno, da ništa ne smiju prodati, založiti, otuđiti i slično, ali i da moraju poštivati majku. U suprotnome ostaju bez nasljedstva, koji ide drugome sinu.⁸³ Ana Zamagna, udovica Marka Ivanova Sorgo, poziva se na testament svoga muža u

⁷⁷ HR-DAD-12.1-TN, sv. 85, f. 121r-122v.

⁷⁸ HR-DAD-12.1-TN, sv. 88, f. 94r-96r.

⁷⁹ HR-DAD-12.1-TN, sv. 89, f. 162v-162 bis v.

⁸⁰ HR-DAD-12.1-TN, sv. 90, f. 162v-163v.

⁸¹ HR-DAD-12.1-TN, sv. 85, f. 137-143. Pod tim fideikomisom bila je i palača u staroj gradskoj dubrovačkoj jezgri na adresi Od puča 1 i 3, Dinka Ranjine 1. Više o palači i njezinim vlasnicima vidi: Lazarević, *Vlasteoske kuće u gradu Dubrovniku 1817. godine*, 166-169. Senat Dubrovačke Republike zabranio je osnivanje privatne banke (*monte*) s obrazloženjem da bi to moglo ugroziti državu (Relja Seferović, "O nadbiskupu Lazzariju uz retorički ornat", *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 50 (2012): 133). Očito je zabrana skinuta jer se *Monte Savino Pozza* spominje početkom 19. stoljeća.

⁸² HR-DAD-12.1-TN, sv. 88, f. 75v-77v. Ta teta Marija, neudana kći Luke Marinova Sorga (1725.-1814.), ustupila je 1811. godine nasljednicima Boža-Luja Boža-Dominikova Sarace tri dućana u zamjenu za sto dukata doživotnoga godišnjeg uzdržavanja. Marijina istoimena sestra – Marija Ghetaldi (1727. – 1782.) bila je Anina majka, udovice Boža-Luja Sarace (HR, DAD, fond 15, *Diversa cancellariae* (dalje: DC), sv. 232, f. 177v).

⁸³ HR-DAD-12.1-TN, sv. 90, f. 109r-110v.

kojemu ona može raspolagati dijelom dobara u korist svojih nećaka ako sin Ivan umre bez nasljednika.⁸⁴

Uređivanje poslova

Mnogi su svoje testamente iskoristili da bi opisali ili opravdali svoje poslove, više ili manje uspješne. Spominju se nekretnine, prihodi od nekretnina, dugovi, *venditiones censuales*⁸⁵ kojima su opterećene nekretnine i slično, međutim, najčešće bez navođenja signatura ili ikakvih uputa na druge dokumente. Od istražene 174 oporuke desetak ih se ističe upravo zbog spominjanja signatura. U tim oporukama testatori su se pozivali na druge dokumente koji se i danas mogu lako pronaći u Državnome arhivu u Dubrovniku. Ti drugi dokumenti mogu pomoći da se uđe u trag točnim lokacijama nekretnina. Naime, citiraju se po fondovima i serijama i pod istim ili sličnim nazivima kao i danas. Primjerice, *Libro delle Vendite di Cancellariae* jest svezak iz serije Državnoga arhiva u Dubrovniku *Venditiones Cancellariae* (Prodaje obavljene u Kancelariji, HR-DADU-16.1) ili *Diversa di Pergamena di questa Pub. Cancellaria* je iz serije *Diversa cancellariae* (Razni zapisi Dubrovačke kancelarije, HR-DADU-15). Ti dokumenti, navedeni u oporukama, služe im da bi najčešće opravdali svoja poslovanja i dugove ili objasnili postupanja oko nasljedstva. Navest ćemo samo neke primjere. Miho Giorgi-Bona vrlo minuciozno objašnjava svaki dug - i one koje on i njegovi nasljednici moraju vratiti kao i one koji se njemu trebaju vratiti te navodi sve signature dokumenata i objašnjava obveze i razloge svojih postupanja.⁸⁶ Frano Matov Gradi spominje posjede u Konavlima i na otoku Šipanu koje je dobio u podjelama između članova obitelji. Spominje i kamatne prodaje nad tim posjedima. Uredno navodi signature dokumenata koji potkrepljuju te poslove.⁸⁷ Miho Antunov Giorgi-Bona navodi i signature i točne datume pod kojima su ti dokumenti upisani. Radi se uglavnom o dugovima nad posjedima u fideikomisu koji je osnovala Orsula, žena Martolice

⁸⁴ Ona je podijelila kapital od 30.000 dukata na tri dijela i rasporedila ih svakoj od tri kćeri i njihovim muškim prvorođenim nasljednicima (HR-DAD-12.1-TN, sv. 91, f. 56v-60r).

⁸⁵ Takozvane *venditiones censuales* ili kamatne prodaje bile su vrsta kreditnoga poslovanja vrlo slična hipotekarnome kreditu. Zajmodavac bi pozajmljivao novac uz određenu kamatu na određeni period i godišnju otplatu, a zajmoprimac bi tu transakciju jamčio nekretninom. Taj zajam ili glavnica zajmoprimac je mogao otkupiti u bilo koje vrijeme, a zajmodavac ju nije mogao potraživati prije ugovorenoga roka. Više o kamatnim prodajama vidi: Čosić, *Dubrovnik nakon pada Republike*, 273-276; Frano Glavina, *Dubrovački gospari i pelješki kmetovi* (Dubrovnik: Državni arhiv u Dubrovniku, 2010), 253; Lazarević, *Vlasteoske kuće u gradu Dubrovniku 1817. godine*, 247-248.

⁸⁶ Njegova žena Orsula od oca Frana Ghetaldija naslijedila je polovicu posjeda i kuće na Dančama (predio u Dubrovniku zapadno od stare gradske jezgre, ispod samostana Sv. Marije i ispod parka Gradac). Kuća i posjed su u ruševnome stanju, ali svejedno postoji obveza plaćanja šest dukata godišnje. Oko toga posjeda vodilo se nekoliko procesa koji su rezultirali dogovorima i ugovorima i on navodi sve točne signature. Vidi: HR-DAD-12.1-TN, sv. 79, f. 153r-155v.

⁸⁷ HR-DAD-12.1-TN, sv. 81, f. 214r-221r.

Cerve.⁸⁸ Nikola Vladislavov Bona spominje signature, ali ostavlja prazna mjesta gdje treba upisati godine i broj folije, očito misleći kasnije to dopuniti, međutim, to nikad nije napravio.⁸⁹

Zaključak

U ovome se radu, na temelju 174 testamenata pripadnika dubrovačkoga vlasteoskog kruga od 1750. do 1815. godine, pokušao utvrditi odnos oporučitelja prema vlastitim nekretninama u trenucima kada mu se bližila smrt. Oporučitelji su nastojali “zaključiti račun” i svoju imovinu “uredno” prenijeti na nasljednike. Nekretnine su činile najvrjedniji dio imovine pa je i briga oko nekretnina zauzimala najveći dio oporučno ostavljenih stvari. U testamentima se, osim u izuzetnim slučajevima, ne spominje točna lokacija nekretnine pa je bez pomoći drugih vrela nemoguća ubikacija pojedinih nekretnina, no pomaže u praćenju prijenosa vlasništva i utvrđivanju dugotrajnoga kontinuiteta, pogotovo ako postoji “lanac” oporuka.

Nekretnine se u istraženim oporukama najčešće spominju na četiri načina. U prvoj su skupini nekretnine koje služe kao ulaganje i čiji se prihodi trebaju iskoristiti za plaćanje misa zadušnica u dubrovačkim crkvama. Kao upravitelji ovih ulaganja najčešće se spominju rizničari Sv. Marije Velike koji su se brinuli o privatnim i javnim financijama. U drugoj su skupini nekretnine kao legati namijenjeni fizičkim osobama. To su najčešće supružnici, djeca, braća i sestre, unuci, nećaci i sluge, a nekretnine se gotovo uopće ne spominju nego su uklopljene u općenitu formulaciju svih dobara. Često oporučitelji ove nekretnine ostavljaju nasljednicima s nekim ograničenjima vodeći računa o brizi za povrat dugova, o brizi za neudane ili zaređene kćeri, sestre ili nećakinje, odnosno u nastojanju da sinovi nastave živjeti u slozi. U trećoj su skupini nekretnine u fideikomisu, postojećem ili pak onome koji osniva sâm oporučitelj. To je institucija koja uključuje zabranu bilo kakvog otuđivanja nekretnine, koja se mora u cijelosti prenijeti sljedećemu nasljedniku na uporabu i tako dalje dok god ima nasljednika u obitelji. Taj je nasljednik najčešće bio prvorođeni sin, a nestane li njegovih muških nasljednika, nasljedstvo može prijeći i na ženske potomke. U promatranome razdoblju u 26 slučajeva pojavljuju se fideikomisi. U većini tih fideikomisa kao nasljednici su imenovani prvorođeni sinovi, ali ima primjera gdje su korisnici fideikomisa nećaci i nećakinje. U jednome slučaju osniva se fideikomis po sekundogenituri, to jest nekretnine su ostavljene drugorođenome sinu. Uočen je i poseban slučaj osnivanja privatne banke u oporuci Savina Lukina Pozze. Četvrti način na koji se spominju nekretnine u oporukama odnosi se na uređenje poslova vezanih uz nekretnine. Oporučitelji tako spominju prihode od nekretnina, dugove i kredit-

⁸⁸ HR-DAD-12.1-TN, sv. 81, f. 231v-239r.

⁸⁹ HR-DAD-12.1-TN, sv. 81, f. 75r-84v.

ne prodaje da bi svojim nasljednicima opravdali ili objasnili različita postupanja. Često se spominju i signature dokumenata koji su relevantni za takva postupanja. Oporuke su jedan od rijetkih izvora koji pružaju mogućnost da se u prošlosti istraže pogledi i stavovi o obitelji, o bračnome drugu i djeci, o nasljeđivanju te da se utvrdi odnos prema materijalnim vrijednostima. Istražene oporuke otkrivaju dvije najveće brige dubrovačkih plemića: brigu o očuvanju obiteljskoga prezimena i brigu o nekretninama koje su bile statusni simbol ugleda i utjecaja koji vlasnik ima u društvu. Oporučitelji su se trudili misliti na sve mogućnosti vezane uz nasljeđivanje: smrt, nedostatak nasljednika, moguća zaredjenja, izumiranje loze i slično. Neki su dali vrlo dirljive iskaze pravednoga raspoređivanja imanja svim nasljednicima, neki su pokazali zabrinutost da neće biti nasljednika *in perpetuum*, a neki su jednostavno brinuli hoće li nasljednici biti dobri gospodari. Čitav spektar takvih razmišljanja sadržan je u oporukama, zapravo epilozima – završnim činovima ljudskih života.

PRILOG: Popis vlasteoskih testamenata Državnoga arhiva u Dubrovniku od 1750. do 1815. godine

Red. broj	Ime i prezime, očevo (ili muževo) ime, godina rođenja i smrti	Signatura	Napomena
1.	Bona, Frano-Jeronim Matov (1687.-1749.)	<i>Test. not.</i> sv. 78, f. 81r-85v	- osniva fideikomis
2.	Bassegli, Marko Ivan-Tomin (1707.-1746.)	<i>Test. not.</i> sv. 78, f. 111r-111v	
3.	Caboga, Vlaho Bernardov (1698.-1750.)	<i>Test. not.</i> sv. 78, f. 121r-125r	
4.	Bona, Marin Matov (1685.-1751.)	<i>Test. not.</i> sv. 78, f. 160r-161r	
5.	Sorgo, Marija (1690.-1752.), udovica Martolice Cerve pa Mata Bucchia	<i>Test. not.</i> sv. 78, f. 167r-168r	
6.	Cerva, Luka Antunov (1692.-1752.)	<i>Test. not.</i> sv. 78, f. 168v-170v	
7.	Caboga, Vlaho Bernardov (1698.-1750.)	<i>Test. not.</i> sv. 78, f. 186r-187r	- usmeni testament
8.	Pozza, Lucijan Matov (1678.-1752.)	<i>Test. not.</i> sv. 78, f. 192r-193v	
9.	Bona, Marija (1673.-1750.), udovica Stjepana Clascija	<i>Test. not.</i> sv. 78, f. 204v-205r	- na hrvatskome jeziku
10.	Bosdari, Džore Vlahov (1687.-1753.)	<i>Test. not.</i> sv. 78, f. 207r-212r	- osniva fideikomis
11.	Pozza, Marija (1682.-1752.), udovica Ivana-Luke Gozze	<i>Test. not.</i> sv. 78, f. 213v-214r	
12.	Cerva, Marija (1696.-1753.), udovica Džore Bosdarija	<i>Test. not.</i> sv. 78, f. 227r-228r	
13.	Gondola, Frano (Ivan-Frano) Sigismundov (*1675.)	<i>Test. not.</i> sv. 79, f. 4r-9v	- testament na latinskom jeziku
14.	Bona, Nikola Nikolin (1676.-1754.)	<i>Test. not.</i> sv. 79, f. 15v-16v	
15.	Bucchia, Sekundo Đurov (1672.-1754.)	<i>Test. not.</i> sv. 79, f. 26r-28v	
16.	Bona, Miho Lukin (1672.-1755.)	<i>Test. not.</i> sv. 79, f. 56r-59r	
17.	Gozze, Pavao Radov (1692.-1755.)	<i>Test. not.</i> sv. 79, f. 68v-70r	- korisnik fideikomisa koji nasljeđuje njegov sin
18.	Zamagna, Miho-Pavao Serafinov (1712.-1755.)	<i>Test. not.</i> sv. 79, f. 80v-81v	
19.	Gozze, Marija (1695.-1755.), udovica Vladislava Sorga	<i>Test. not.</i> sv. 79, f. 84r	- usmeni testament
20.	Gozze, Vladislav Pavlov (1688.-1756.)	<i>Test. not.</i> sv. 79, f. 84v-90v	

21.	Menze, Miho Ivan-Petrov (1710.-1756.)	<i>Test. not. sv. 79, f. 92r-92v</i>	
22.	Gozze, Vladislav Pavlov (1688.-1756.)	<i>Test. not. sv. 79, f. 94r</i>	
23.	Bonda, Marin Jeronimov (1699.-1756.)	<i>Test. not. sv. 79, f. 104r-104v</i>	
24.	Ragnina, Savin Franov (1683.-1757.)	<i>Test. not. sv. 79, f. 115r-115v</i>	
25.	Bosdari, Marija (1671.-1753.), udovica Bernarda Caboge	<i>Test. not. sv. 79, f. 116-118v</i>	
26.	Bonda, Luka Jeronimov (1700.-1757.)	<i>Test. not. sv. 79, f. 136r-140v</i>	- osniva fideikomis
27.	Gondola, Sigismund-Mato Sigismundov (1682.-1758.)	<i>Test. not. sv. 79, f. 153r-155v</i>	
28.	Bassegli, Slava, udovica Frana Tudisija (1680.-1759.)	<i>Test. not. sv. 79, f. 185v-188r</i>	
29.	Tudisi, Vlaho Stjepan-Dominikov (1678.-1759.)	<i>Test. not. sv. 79, f. 206v-210r</i>	
30.	Zlatarić, Stjepan Dominikov (1741.-1760.)	<i>Test. not. sv. 80, f. 1r-1v</i>	
31.	Cerva, Paula (1671.-1759.), udovica Ivana-Petra Menze	<i>Test. not. sv. 80, f. 4r-4v</i>	
32.	Clasci, Mato Stjepanov (1697.-1760.)	<i>Test. not. sv. 80, f. 5r-9v</i>	
33.	Tudisi, Sigismund Stjepan-Dominikov (1692.-1760.)	<i>Test. not. sv. 80, f. 15r-16v</i>	
34.	Tudisi, Vlaho Stjepan-Dominikov (1678.-1759.)	<i>Test. not. sv. 80, f. 23r-24r</i>	
35.	Bucchia, Mato Marinov (1682.-1760.)	<i>Test. not. sv. 80, f. 29v-32v</i>	
36.	Bucchia, Sekondo Marinov (1675.-1761.)	<i>Test. not. sv. 80, f. 36v-38r</i>	
37.	Sorgo, Marin Orsatov (1692.-1761.)	<i>Test. not. sv. 80, f. 56v-61r</i>	- ponavlja se (<i>Test. not. sv. 80, f. 91r-91v</i>)
38.	Sorgo, Marin Orsatov (1692.-1761.)	<i>Test. not. sv. 80, f. 91r-91v</i>	- usmeni testament; - ponavlja se (<i>Test. not. sv. 80, f. 56v-61r</i>)
39.	Bona, Frano Marinov (1696.-1762.)	<i>Test. not. sv. 80, f. 92r-93r</i>	
40.	Sorgo, Mara (1709.-1762.), udovica Marina Bonde	<i>Test. not. sv. 80, f. 103v-105r</i>	
41.	Sorgo, Luka Nikolin (1685.-1762.)	<i>Test. not. sv. 80, f. 105v-109v</i>	- osniva fideikomis
42.	Zamagna, Mato Marin-Sekundov (1695.-1762.)	<i>Test. not. sv. 80, f. 111v-113r</i>	- osniva fideikomis
43.	Sorgo, Luka Nikolin (1685.-1762.)	<i>Test. not. sv. 80, f. 138r-142r</i>	

44.	Ghetaldi, Ivan Matov (1692.-1763.)	Test. not. sv. 80, f. 145r-145v	
45.	Menze, Junije Ivan-Petrov (1716.-1763.)	Test. not. sv. 80, f. 150r-152v	- usmeni testament
46.	Bucchia, Pera (1684.-1753.), udovica u prvome braku Lovra Sorga pa Ivana Tudisija	Test. not. sv. 80, f. 158r-159v	
47.	Gozze, Paula (1697.-1764.), udovica Nikole-Josipa Gozze	Test. not. sv. 80, f. 173v-174	
48.	Sorgo, Antun Lukin (1693.-1765.)	Test. not. sv. 80, f. 188v-189v	
49.	Bobali, Jakov Damjanov (1700.-1765.)	Test. not. sv. 80, f. 195v-197v	- osniva fideikomis
50.	Sorgo, Sigismund Petrov (1702.-1765.)	Test. not. sv. 80, f. 198r-198v	
51.	Ragnina, Marija (1685.-1766.), udovica Rada-Josipa Gozze	Test. not. sv. 80, f. 206r-207v	
52.	Menze, Vlaho Klementov (1695.-1766.)	Test. not. sv. 80, f. 219r-220r	
53.	Natali, Jeronim Marinov (1684.-1765.)	Test. not. sv. 80, f. 222r-224r	- usmeni testament
54.	Giorgi, Lucijan Mihov (1732.-1767.)	Test. not. sv. 80, f. 236r-236v	
55.	Sorgo, Junije Nikolin (1698.-1767.)	Test. not. sv. 81, f. 1r-1v	
56.	Zlatarić, Nikola Stjepanov (1698.-1766.)	Test. not. sv. 81, f. 6v-7r	
57.	Ghetaldi, Frano Dominikov (1711.-1767.)	Test. not. sv. 81, f. 7v-11v	- osniva fideikomis
58.	Bosdari, Marija-Josipa (Magda), kći Franina (1717.-1798.)	Test. not. sv. 81, f. 12r-13r	- zaređenje
59.	Ghetaldi, Marin Matov (1693.-1767.)	Test. not. sv. 81, f. 21v-22v	
60.	Bosdari, Ivan Džorin (1724.-1768.)	Test. not. sv. 81, f. 51v-57v	
61.	Resti, Miho Junije - Marijin (1716.-1768.)	Test. not. sv. 81, f. 59r-63r	- osniva fideikomis po sekundogenituri
62.	Paoli, Frano Ivan - Petrov (1706.-1768.)	Test. not. sv. 81, f. 63v-64r	
63.	Bona, Nikola Vladislavov (1708.-1769.)	Test. not. sv. 81, f. 75-84v	
64.	Bona, Marija (1709.-1770.), žena Orsata Cerve	Test. not. sv. 81, f. 134v	- usmeni testament
65.	Bona, Mara (1734.-1770.), žena Luke Sorga	Test. not. sv. 81, f. 136v-137v	
66.	de Franz, Sofija (oko 1712.-1769.), udovica Jeronima Natalija	Test. not. sv. 81, f. 138r-138v	- usmeni testament
67.	Menze, Miho Klementov (1700.-1770.)	Test. not. sv. 81, f. 160r-160v	

68.	Bobali, Frano-Marija Damjanov (1702.-1771.)	<i>Test. not. sv. 81, f. 176v-177r</i>	
69.	Pauli, Marin Ivan-Petrov (1703.-1771.)	<i>Test. not. sv. 81, f. 179r-179v</i>	
70.	Bona, Serafin Ivanov (1712.-1771.)	<i>Test. not. sv. 81, f. 182r-183v</i>	
71.	Gradi, Mato Franov (1692.-1771.)	<i>Test. not. sv. 81, f. 214r-221r</i>	- osniva fideikomis
72.	Menze, Ana (1715.-1771.), udovica u prvome braku Miha Menze pa Mata Bone	<i>Test. not. sv. 81, f. 223r-224r</i>	
73.	Giorgi-Bona, Miho Antun-Bernardov (1708.-1771.)	<i>Test. not. sv. 81, f. 231v-239r</i>	- spominje dva fideikomisa (prvi Orsulini, žene Martolice Cerve, a drugi Miha Scipiona Bone)
74.	Pozza, Mato Lucijanov (1717.-1771.)	<i>Test. not. sv. 82, f. 10v-13r</i>	
75.	Sorgo, Luka-Filip Marinov (1720.-1772.)	<i>Test. not. sv. 82, f. 13v-15r</i>	
76.	Ragnina, Junije Savinov (1723.-1772.)	<i>Test. not. sv. 82, f. 20r</i>	- usmeni testament
77.	Sorgo, Luka-Filip Marinov (1720.-1772.)	<i>Test. not. sv. 82, f. 20v-21v</i>	
78.	Cerva, Ivan Vlahov (1717.-1771.)	<i>Test. not. sv. 82, f. 22r-29v</i>	
79.	Sorgo, Vladislav Nikolin (1683.-1770.)	<i>Test. not. sv. 82, f. 30r-31r</i>	
80.	Gozze, Ivan-Jeronim Radov (1726.-1773.)	<i>Test. not. sv. 82, f. 59v-60v</i>	
81.	Gozze, Nikola Ivanov (1698.-1773.)	<i>Test. not. sv. 82, f. 68r-71r</i>	
82.	Bosdari, Vlaho-Dominik Džorin (1723.-1773.)	<i>Test. not. sv. 82, f. 95r-96r</i>	
83.	Bona, Klement-Dominik Marinov (1717.-1774.)	<i>Test. not. sv. 82, f. 118r-119r</i>	
84.	Bona, Nikola Mihov (1716.-1771.)	<i>Test. not. sv. 82, f. 126r-127r</i>	
85.	Pozza, Sebastijan (Savin, Sabo) Lukin (1698.-1774.)	<i>Test. not. sv. 82, f. 137r-143r</i>	- osniva <i>Monte Savin Pozza</i>
86.	Zamagna, Margarita (1682.-1775.), udovica Nikole Gozze pa Luke Sorga	<i>Test. not. sv. 82, f. 158v-159v</i>	
87.	Sorgo, Luka-Ignacio Petrov (1742.-1773.)	<i>Test. not. sv. 82, f. 168r-169r</i>	
88.	Sorgo, Marko Ivanov (1709.-1775.)	<i>Test. not. sv. 83, f. 1-4</i>	- osniva fideikomis
89.	Saraca, Marin Boža - Dominikov (1743.-1776.)	<i>Test. not. sv. 83, f. 17r-17v</i>	
90.	Ghetaldi, Ora (1690.-1776.), udovica Sigismunda-Mata Gondole	<i>Test. not. sv. 83, f. 33r-33v</i>	- na hrvatskome jeziku

91.	Gozze, Nikola Ivan-Lukin (1709.-1777.)	<i>Test. not.</i> sv. 83, f. 63v-64r	
92.	Gozze, Vladislav-Mato Pavlov (1723.-1777.)	<i>Test. not.</i> sv. 83, f. 74v-76	- spominje fideikomis brata Luke-Dominika Pavlova Gozze
93.	Gozze, Luka-Dominik Pavlov (1716.-1778.)	<i>Test. not.</i> sv. 83, f. 93r-94r	
94.	Bona, Luka-Dominik Mihov (1708.-1778.)	<i>Test. not.</i> sv. 83, f. 101v-112`	- osniva fideikomis
95.	Paoli, Vlaho Ivan-Petrov (1699.-1778.)	<i>Test. not.</i> sv. 83, f. 117r-117v	
96.	Bona, Mara (1700.-1777.), udovica Nikole Bucchia	<i>Test. not.</i> sv. 83, f. 118r-118v	
97.	Cerva, Gabrijel Vlahov (1718.-1779.)	<i>Test. not.</i> sv. 83, f. 143r-143v	
98.	Sorgo, Mada, kći Petrova (1709.-1781.)	<i>Test. not.</i> sv. 83, f. 203v-204	
99.	Proculo, Nikola Stjepanov (1700.-1782.)	<i>Test. not.</i> sv. 84, f. 14r-15v	
100.	Sorgo, Ivan-Frano-Jeronim (Franatica) Petrov (1706.-1771.)	<i>Test. not.</i> sv. 84, f. 18v	
101.	Gradi, Mato Marinov (1693.-1783.)	<i>Test. not.</i> sv. 84, f. 35v-37v	
102.	Pauli, Andrija Ivan-Petrov (1697.-1783.)	<i>Test. not.</i> sv. 84, f. 68v-70	
103.	Menze, Jeronim Ivan-Petrov (1706.-1783.)	<i>Test. not.</i> sv. 84, f. 72v-74v	
104.	Ghetaldi, Nikola Matov (1700.-1785.)	<i>Test. not.</i> sv. 84, f. 115v-116v	
105.	Saraca, Pavao-Vicko Božo-Dominikov (1733.-1785.)	<i>Test. not.</i> sv. 84, f. 123r-123v	
106.	Bona, Mada (1716.-1785.), kći Vladislavova	<i>Test. not.</i> sv. 84, f. 148v-149r	
107.	Menze, Marija (1730.-1786.), udovica Marina Bucchia	<i>Test. not.</i> sv. 84, f. 169v-171r	
108.	Pozza, Marija (1716.-1787.), kći Lucijanova	<i>Test. not.</i> sv. 84, f. 186r-186v	
109.	Pozza, Kata (1711.-1787.), kći Lucijanova	<i>Test. not.</i> sv. 84, f. 201r-205r	
110.	Sorgo, Serafin-Marija Marinov (1722.-1787.)	<i>Test. not.</i> sv. 85, f. 12v-15v	- osniva fideikomis
111.	Tudisi, Marin Franov (1707.-1788.)	<i>Test. not.</i> sv. 85, f. 37v-40v	
112.	Sorgo, Sigismund Nikolin (1707.-1789.)	<i>Test. not.</i> sv. 85, f. 116r-118v	
113.	Cerva, Antun Orsatov (1734.-1789.)	<i>Test. not.</i> sv. 85, f. 121r-122v	

114.	Bona, Mato Marinov (1713.-1790.)	<i>Test. not.</i> sv. 85, f. 140r-144v	- spominje fideikomis koji koristi brat Frano-Jeronim
115.	Zamagna, Savin-Marija Serafinov (1710.-1790.)	<i>Test. not.</i> sv. 85, f. 159r-159v	
116.	Ragnina, Frano Savinov (1713.-1791.)	<i>Test. not.</i> sv. 86, f. 19r-20v	
117.	Ghetaldi, Šimun Matov (1711.-1791.)	<i>Test. not.</i> sv. 86, f. 52r-54v	
118.	Clasci, Jelena, kći Stjepanova (1705.-1791.)	<i>Test. not.</i> sv. 86, f. 55r-55v	
119.	Tudisi, Miho-Antun Franov (1720.-1792.)	<i>Test. not.</i> sv. 86, f. 88v-89r	
120.	Gradi, Marija (1720.-1794.), udovica Sebastijana (Savina, Saba) Pozze	<i>Test. not.</i> sv. 87, f. 79r-81v	
121.	Bona, Jelena, kći Marinova (1729.-1794.)	<i>Test. not.</i> sv. 87, f. 88v-89r	
122.	Bona, Ivan Ivan - Nikolin (1714.-1795.)	<i>Test. not.</i> sv. 87, f. 134r-134v	
123.	Gozze, Jelena (1716.-1795.), udovica Pavla Radovog Gozze	<i>Test. not.</i> sv. 87, f. 144r-147v	
124.	Bona, Marija, kći Vladislavova (1713.-1795.)	<i>Test. not.</i> sv. 87, f. 153v-155v	
125.	Sorgo, Ivan Nikolin (1709.-1796.)	<i>Test. not.</i> sv. 87, f. 176v-179r	
126.	Bona, Uršula, kći Marinova (oko 1732.-1796.)	<i>Test. not.</i> sv. 87, f. 184r-185v	
127.	Gozze, Veća (1712.-1796.), udovica Mata Gradija	<i>Test. not.</i> sv. 87, f. 189v-192r	- ponavlja se (<i>Test. not.</i> sv. 88, f. 5r-5v)
128.	Sorgo, Miho Antunov (1739.-1796.)	<i>Test. not.</i> sv. 88, f. 1r-2r	
129.	Bona, Ursula (1760.-1797.), žena Marca Antonijevoća Semitecola	<i>Test. not.</i> sv. 88, f. 3v-4v	
130.	Gozze, Veća (1712.-1796.), udovica Mate Gradija	<i>Test. not.</i> sv. 88, f. 5r-5v	- ponavlja se (<i>Test. not.</i> sv. 87, f. 189v-192r)
131.	Sorgo, Marin-Antun Petrov (1730.-1771.)	<i>Test. not.</i> sv. 88, f. 43v-44v	- osniva fideikomis
132.	Bosdari, Paula (Paulina) (1726.-1797.), udovica Marina Sorga	<i>Test. not.</i> sv. 88, f. 48v-51r	- osniva fideikomis
133.	Tudisi, Toma Franov (1718.-1797.)	<i>Test. not.</i> sv. 88, f. 60r-62r	
134.	Saraca, Božo-Lujo Božov (1739.-1798.)	<i>Test. not.</i> sv. 88, f. 75v-77v	- osniva fideikomis
135.	Gozze, Orsat Vladislavov (1727.-1798.)	<i>Test. not.</i> sv. 88, f. 94r-96r	- spominje fideikomis Vladislava Lukina Gozze

136.	Ghetaldi, Ivan-Marija Matov (1712.-1798.)	<i>Test. not.</i> sv. 88, f. 102r-103r	
137.	Zamagna, Luka-Dominik Matov (1746.-1798.)	<i>Test. not.</i> sv. 88, f. 106v-108r	
138.	Gozze, Antun Lukin (1717.-1798.)	<i>Test. not.</i> sv. 88, f. 108v-110v	
139.	Ghetaldi, (Gondola) Frano-Agustin Matov (1743.-1798.)	<i>Test. not.</i> sv. 88, f. 114v-116v	
140.	Bosdari, Prosper-Diodat/Diodon-Miho Džorin (oko 1729.-1799.)	<i>Test. not.</i> sv. 88, f. 118r-119r	
141.	Tudisi, Marija (1727.-1799.), udovica Vladislava-Mata Gozze	<i>Test. not.</i> sv. 88, f. 128r-129r	
142.	Gozze, Nikola Pavlov (1727.-1799.)	<i>Test. not.</i> sv. 88, f. 129v-130v	
143.	Sorgo, Junije Petrov (1711.-1799.)	<i>Test. not.</i> sv. 88, f. 135v-136r	
144.	Gondola, Sigismund-Dominik Sigismund-Matov (1712.-1800.)	<i>Test. not.</i> sv. 88, f. 155r-158r	
145.	Bona, Lukrecija (1725.-1800.), udovica Andrije Pauli	<i>Test. not.</i> sv. 89, f. 3r-4r	
146.	Natali, Petar Jeronimov (1730.-1801.)	<i>Test. not.</i> sv. 89, f. 53v-55r	
147.	Sorgo, Klement-Lujo Petrov (1740.-1802.)	<i>Test. not.</i> sv. 89, f. 79v-80v	
148.	Bona, Frano-Jeronim Marinov (1729.-1802.)	<i>Test. not.</i> sv. 89, f. 85v bis-85r bis	
149.	Pozza, Mato Nikolin (1727.-1802.)	<i>Test. not.</i> sv. 89, f. 94v-97r	
150.	Bosdari, Martolica Džorin (1733.-1803.)	<i>Test. not.</i> sv. 89, f. 106r-107r	
151.	Bonda, Magda (1738. - oko 1801.), udovica Orsata-Antuna Giorgija	<i>Test. not.</i> sv. 89, f. 162v-162v bis	- spominje fideikomis obitelji Bonda
152.	Saraca, Marija (1735.-1805.), udovica Nikole Ghetaldija	<i>Test. not.</i> sv. 90, f. 21r-23v	- ponavlja se (<i>Test. not.</i> sv. 90, f. 25v-26r)
153.	Saraca, Marija (1735.-1805.), udovica Nikole Ghetaldija	<i>Test. not.</i> sv. 90, f. 25v-26r	- ponavlja se (<i>Test. not.</i> sv. 90, f. 21r-23v)
154.	Gradi, Frano (-Antun-Lujo) Matov (1734.-1803.)	<i>Test. not.</i> sv. 90, f. 41v-42v	
155.	Menze, Ora (1704.-1805.), udovica Petra Sorga	<i>Test. not.</i> sv. 90, f. 52r-52v	
156.	Giorgi, Marija (1735.-1805.), udovica Luke-Dominika Gozze	<i>Test. not.</i> sv. 90, f. 70r-70v	
157.	Ghetaldi, Mavro (1768.-1830.)	<i>Test. not.</i> sv. 90, f. 81v-82v	- svjetovno ime Božo Nikolin Ghetaldi

158.	Bona, Ivan-Vlaho (Vlaho-Ivan) Marinov (1737.-1806.)	<i>Test. not. sv. 90, f. 109r-110v</i>	- spominje fideikomis koji treba osnovati njegova žena
159.	Ragnina, Marin Savinov (1730.-1806.)	<i>Test. not. sv. 90, f. 154v</i>	
160.	Bucchia, Sekundo Baldov (1756.-1807.)	<i>Test. not. sv. 90, f. 162v-163v</i>	- spominje fideikomis
161.	Cerva, Martolica Orsatov (1748.-1809.)	<i>Test. not. sv. 91, f. 9r-9v</i>	
162.	Gondola, Uršula (Ora), kći Sigismunda-Mata (1715.-1809.)	<i>Test. not. sv. 91, f. 28v-29v</i>	
163.	Zamagna, Ana (Anica) (1722.-1808.), udovica Marka-Antuna Sorga	<i>Test. not. sv. 91, f. 56v-60r</i>	- osniva fideikomis
164.	Gozze, Margarita, kći Lukina (oko 1726.-1810.)	<i>Test. not. sv. 91, f. 72r-73r</i>	
165.	Sorgo, Mara (1744.-1811.), udovica Orsata Gozze	<i>Test. not. sv. 91, f. 87r-89v</i>	
167.	Sorgo, Antun-Vlaho Marinov (1727.-1810.)	<i>Test. not. sv. 91, f. 106r-106v</i>	
168.	Ghetaldi, Orsola (1748.-1813.), udovica Nikole-Dominika Sarace	<i>Test. not. sv. 92, f. 11r</i>	
169.	Sorgo, Marija, kći Vladislavova (1729.-1814.)	<i>Test. not. sv. 92, f. 13r-13v</i>	
170.	Saraca, Vlaho (-Frano-Antun) Božo-Dominikov (1741.-1812.)	<i>Test. not. sv. 92, f. 16r-18v</i>	- u posjedu je dobara pod fideikomisom
171.	Resti, Junije (Džono) Antunov (1755.-1814.)	<i>Test. not. sv. 92, f. 23r</i>	
172.	Pozza, Marija (1728.-1814.), udovica Frana-Marije Bobalija	<i>Test. not. sv. 92, f. 34v-35r</i>	
173.	Giorgi, Mato Mihov (1739.-1815.)	<i>Test. not. sv. 92, f. 60v-61v</i>	
174.	Gradi, Viktorija (1743.-1815.), udovica Balda Gozze	<i>Test. not. sv. 92, f. 68v-69r</i>	

Izvori

Hrvatska – Državni arhiv u Dubrovniku, Dubrovnik, fond 15 – *Diversa cancellariae* (HR, DAD, f. 15, DC).

Hrvatska – Državni arhiv u Dubrovniku, Dubrovnik – fond 115 – *Javni bilježnici Dubrovnika, Stona, Cavtata i Orebića, Notarska kancelarija Antuna Liepopillija* (HR, DAD, f. 115, NKAL).

Hrvatska – Državni arhiv u Dubrovniku, Dubrovnik – fond 159 – *Kotarski sud u Dubrovnik* (HR, DAD, f. 159).

Hrvatska – Državni arhiv u Dubrovniku, Dubrovnik – fond 12.1 – *Testamenta Notariae* (HR, DAD, f. 12.1, TN).

Hrvatska – Državni arhiv u Dubrovniku, Dubrovnik – fond 156 – *Zborni prvostupnijski građanski i kazneni sud u Dubrovniku* (HR, DAD, f. 156).

Objavljeni izvori i literatura

Chiffolleau, Jacques. “Perché cambia la morte nella regione di Avignone alla fine del Medioevo”. *Quaderni Storici* 50 (1982): 449-465.

Cohn, Samuel K. *Death and Property in Siena, 1205-1800. Strategies for the Afterlife*. Baltimore; London: The Johns Hopkins University Studies in Historical and Political Science, 1988.

Ćosić, Stjepan. *Dubrovnik nakon pada Republike (1808.-1848)*. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 1999.

Glavina, Frano. *Dubrovački gospari i pelješki kmetovi*. Dubrovnik: Državni arhiv u Dubrovniku, 2010.

Ladić, Zoran. “Oporučni legati *pro anima* i *ad pias causas* u europskoj historiografiji. Usporedba s oporukama dalmatinskih komuna”. *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 17 (1999): 17-29.

Lazarević, Ivana. *Vlasteoske kuće u gradu Dubrovniku*. Zagreb; Dubrovnik, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2014.

Lonza, Nella. “*Za spas duša, na dobrobit države: Dubrovački rizničari i vremenita dobra za vječnu nabožnu svrhu (13 – 15. stoljeće)*”. U: *‘Liber afflictuum thesaurarie (1428–1547)’*: *Knjiga vječnih najmova oporučnim legatima namijenjenih nabožnim djelima*, priredio Danko Zelić, 9-24. Zagreb; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2012.

Pregled arhivskih fondova i zbirki. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2016.

Ravančić, Gordan. “Oporuke, oporučitelji i primatelji oporučnih legata u Dubrovniku s kraja trinaestog i u prvoj polovici četrnaestog stoljeća”. *Povijesni prilozi* 40 (2011): 97-120.

Ravančić, Gordan. "Oporuka". U: *Leksikon Marina Držića*, urednici Slobodan P. Novak, Milovan Tatarin, Mirjana Mataija i Leo Rafolt, 559-561. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2009.

Sivrić, Marijan. *Oporuke kancelarije stonskog kneza. Od sredine 15. stoljeća do 1808. godine*. Dubrovnik, Državni arhiv u Dubrovniku, 2002.

Seferović, Relja. "O nadbiskupu Lazzariju uz retorički ornat". *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 50 (2012): 91-161.

Statut grada Dubrovnika sastavljen godine 1272. Dubrovnik: Državni arhiv u Dubrovniku, 2002.

Vojnović, Kosta. "Državni rizničari republike Dubrovačke". *Rad JAZU* 127 (1896): 1-101.

Vojnović, Kosta. "Dodatak raspravi: Državni rizničari republike Dubrovačke". *Starine JAZU* 28 (1896): 186-260.

Real Estate Owned by Dubrovnik's Nobility and Recorded in Testaments (1750-1815)

Ivana Lazarević
Institute for Historical Science in Dubrovnik
Croatian Academy of Science and Arts
Lapadska obala 6
20 000 Dubrovnik
Croatia
E-mail: ivana.lazarevic@du.t-com.hr

Summary

This paper focuses on 174 testaments made by Dubrovnik's nobility from the period 1750-1815, with the aim of drawing conclusions about the way a testator felt about his real estate at his deathbed. It was the most precious part of one's property and thus its division was the crucial concern when making a testament. Testaments do not usually indicate (with few exceptions) the precise location of the property but they can help in detecting the heritage line in a family. This paper analyses the formulations used in the naming and division of real estate, which can be classified into several groups. The first consists of properties left as legacies to the church and the second of those left to private persons. The third group contains real estate *in fideicommissum* and the fourth that intended to be used to settle some business. The researched testaments reveal the two greatest concerns of Dubrovnik's nobility: preservation of the family name and the good maintenance of property as a status symbol and an indicator of the esteem and influence that their owner enjoyed in the society. The testators tried to solve all problems linked to inheritance: death, lack of heirs, ecclesiastical ordinations, extinction of the family line, and so on. Some left very touching sentences in which they tried to divide the property fairly among the heirs, others were worried that there would be no heirs in perpetuum, and some were simply concerned about whether the heirs would take good care of the property. The testaments thus reveal a whole range of considerations as the epilogues and final acts of human lives.

Keywords: testaments, real estate, nobility, Dubrovnik, second half of the 18th century, first half of the 19th century